

ISSN 2222-4459 (Print)
ISSN 2311-116X (Online)

НАУКОВИЙ ЖУРНАЛ
«БІЗНЕС ІНФОРМ»
№ 6 '2019 р. (497)

Періодичність 1 раз на місяць

Видається із січня 1992 р.

Свідоцтво про реєстрацію

КВ №19905-9705 ПР від 02.04.2013 р.

ЗАСНОВНИКИ:

НАУКОВО-ДОСЛІДНИЙ ЦЕНТР
ІНДУСТРІАЛЬНИХ ПРОБЛЕМ РОЗВИТКУ
НАН УКРАЇНИ (ХАРКІВ)

ХАРКІВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ
ЕКОНОМІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ім. С. Кузнеця

ВИДАВЕЦЬ:

ФОП Лібуркіна Л. М.

РЕДАКЦІЯ

Головний редактор: д-р екон. наук, проф.

В. С. Пономаренко

Науковий редактор: д-р екон. наук, проф.,

член-кор. НАН України **М. О. Кузим**

Випусковий редактор: д-р екон. наук,

доцент **В. Є. Хаустова**

РЕДАКЦІЙНА КОЛЕГІЯ:

д-р екон. наук, проф.

Алексєєв І. В. (Львів)

д-р екон. наук, проф.

Амосов О. Ю. (Харків)

д-р екон. наук, проф.

Благуєв І. С. (Івано-Франківськ)

д-р екон. наук, проф.

Гізатуллін Х. Н. (Єкатеринбург, Росія)

канд. екон. наук, проф.

Гонда В. (Братислава, Словаччина)

д-р екон. наук, проф.

Жуковський М. (Люблін, Польща)

д-р екон. наук, проф.

Заруба В. Я. (Харків)

д-р екон. наук, проф.

Іванов Ю. Б. (Харків)

д-р екон. наук, проф.

Клебанова Т. С. (Харків)

д-р екон. наук, проф.

Ковальчук К. Ф. (Дніпро)

д-р екон. наук, проф.

Орлов П. А. (Харків)

д-р екон. наук, проф.

Погорлецький О. І. (С.-Петербург, Росія)

д-р екон. наук, проф.

Христіановський В. В. (Вінниця)

д-р філософії (економіка)

Шоша Жан-Юг (Ліон, Франція)

**У журналі можуть друкуватися основні
результати дисертаційних робіт
з економічних наук**

Журнал реферується у загальнодержавній
реферативній базі даних «Україніка наукова» та
в українському реферативному журналі «Джерело»

ЖУРНАЛ «БІЗНЕС ІНФОРМ» ПРЕДСТАВЛЕНО В МІЖНАРОДНИХ НАУКОМЕТРИЧНИХ БАЗАХ ДАНИХ, РЕПОЗИТОРІЯХ І ПОШУКОВИХ СИСТЕМАХ:

- Ulrichsweb Global Serials Directory (США);
- Research Papers in Economics (США);
- Російський індекс наукового цитування (Росія);
- Index Copernicus (Польща);
- Directory of Open Access Journals;
- Academic Journals Database (Швейцарія);
- Research Bible (Японія);
- Соціонет (Росія);
- Open Academic Journals Index;
- GetInfo (Німеччина);
- BASE (Німеччина);
- OpenAIRE (Європейський Союз);
- SUNCAT Union Catalogue (Велика Британія);
- COPAC Union Catalogue (Велика Британія);
- J-Gate (Індія);
- Open Access Library;
- Advanced Science Index;
- Академия Google (США);
- InfoBase Index;
- WorldCat

ЗІ СПИСКУ ДРУКОВАНИХ (ЕЛЕКТРОННИХ) ПЕРІОДИЧНИХ ВИДАНЬ, ЩО ВКЛЮЧАЮТЬСЯ ДО ПЕРЕЛІКУ НАУКОВИХ ФАХОВИХ ВИДАНЬ УКРАЇНИ

Журнал «Бізнес Інформ» («Бизнес Информ», «Business Inform»)
(Співзасновники: НДЦ індустріальних проблем розвитку НАН України,
Харківський національний економічний університет ім. С. Кузнеця)

Додаток 10 до Наказу Міністерства освіти і науки України
від 12.05.2015 р. № 528

ЗМІСТ

ЕКОНОМІЧНА ТЕОРІЯ

- Абрамов Ф. В.** Неосвіченість суспільства як фактор поширення маніпулювання суспільними настроями 8
- Романовська Ю. А.** Соціально-економічна безпека: зміст категорії та її об'єкти..... 13

ГЛОБАЛІЗАЦІЙНІ ПРОЦЕСИ В ЕКОНОМІЦІ

- Косіченко І. І.** Транснаціоналізація бізнес-діяльності у форматі детермінант розвитку світового консалтингового бізнесу..... 21

МІЖНАРОДНІ ЕКОНОМІЧНІ ВІДНОСИНИ

- Ковтун Т. Д.** Особливості зовнішньої торгівлі товарами та послугами Європейського Союзу в сучасних умовах..... 26
- Кримчак Л. А.** Удосконалення інформаційно-аналітичного забезпечення економічної безпеки зовнішньоекономічної діяльності промислових підприємств..... 33
- Громіка Р. П.** Сучасний стан і перспективи подальшого розвитку торговельних відносин між Україною та країнами Європейського Союзу..... 40

МЕХАНІЗМИ РЕГУЛЮВАННЯ ЕКОНОМІКИ

- Лимар В. В., Байдала В. В.** Економіко-виробничі фактори впливу на розвиток біоорієнтованої економіки в Україні..... 47

ІНВЕСТИЦІЙНІ ПРОЦЕСИ

- Моїсеєнко О. М.** Економічні парадигми влади у світі проблематики інвестиційної привабливості держави 55

thesis". *American Journal of Economics and Sociology*, vol. 68, no. 5 (2009): 1107-1133.

Satsik, V. I. "Kliuchevyye faktory stanovleniya konkurentosposobnykh universitetov" [Key factors in the development of competitive universities]. *Ekonomika Ukrainy*, no. 5 (2013): 75-90.

Savchuk, V. "Vplyv efektyvnosti naukovoï roboty u VNZ na yakist pidhotovky fakhivtsiv" [Influence of the efficiency of scientific work in higher educational institutions on the quality of training of specialists]. *Ekonomist*, no. 7 (2011): 5-8.

Webbink, D. "Returns to University Education: Evidence from a Dutch Institutional Reform". *Economica*, vol. 74, no. 293 (2007): 113-134.

УДК 330.113
JEL: B50; R19; E20; E65; R50

СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНА БЕЗПЕКА: ЗМІСТ КАТЕГОРІЇ ТА ЇЇ ОБ'ЄКТИ

©2019 РОМАНОВСЬКА Ю. А.

УДК 330.113
JEL: B50; R19; E20; E65; R50

Романовська Ю. А. Соціально-економічна безпека: зміст категорії та її об'єкти

В економічній безпекології, як і в будь-якій іншій науці, вирішальна роль належить понятійно-категоріальному апарату, в якому поряд з такими категоріями, як «економічна безпека (об'єкта)» та «соціальна безпека (об'єкта)», що вже набули усталеності, останнім часом активно використовується і категорія «соціально-економічна безпека (об'єкта)». Ці категорії схожі, взаємозумовлені та взаємопов'язані, але є відносно самостійними. У статті показано, що соціально-економічна безпека певного об'єкта є синтетичною категорією, яка містить економічну та соціальну компоненти; універсальною категорією, яка застосовна для всіх рівнів соціально-економічної системи держави. Розкрито зміст фундаментальної підстави «соціально-економічної безпеки об'єкта» – категорії «безпеки»; показано, що соціально-економічна безпека має розглядатися стосовно ієрархічно розташованих її об'єктів (держави, регіон, підприємство). Зі зростанням рівня ієрархії об'єктів збільшується кількість ознак, з використанням яких розкривається зміст категорії «соціально-економічна безпека (об'єкта)», який уточнюється та поглиблюється залежно від її об'єкта з урахуванням більшої кількості ознак. Надано загальні ознаки, з використанням яких розкрито зміст категорії «соціально-економічна безпека (об'єкта)».

Ключові слова: економічна безпекологія, терміносистема, категорія, зміст, безпека, соціально-економічна безпека, об'єкт, ознака.

DOI: <https://doi.org/10.32983/2222-4459-2019-6-13-20>

Рис.: 1. **Бібл.:** 27.

Романовська Юлія Анатоліївна – кандидат економічних наук, доцент, доцент кафедри фінансів, Вінницький торговельно-економічний інститут Київського національного торговельно-економічного університету (вул. Соборна, 87, Вінниця, 21050, Україна)

E-mail: bogdana32rom@ukr.net

ORCID: <http://orcid.org/0000-0002-1099-0787>

Researcher ID: <http://www.researcherid.com/C-7369-2018>

УДК 330.113
JEL: B50; R19; E20; E65; R50

Романовская Ю. А. Социально-экономическая безопасность: содержание категории и её объекты

В экономической безопасности, как и в любой другой науке, решающая роль принадлежит понятийно-категориальному аппарату, в котором наряду с такими категориями, как «экономическая безопасность (объекта)» и «социальная безопасность (объекта)», которые уже приобрели устоявшееся значение, в последнее время активно используется и категория «социально-экономическая безопасность (объекта)». Эти категории похожи, взаимосвязаны и взаимозависимы, но являются относительно самостоятельными. В статье показано, что социально-экономическая безопасность определенного объекта является синтетической категорией, включающей экономическую и социальную компоненты; универсальной категорией, которая применима для всех уровней социально-экономической системы государства. Раскрыто содержание фундаментального основания «социально-экономической безопасности объекта» – категории «безопасность»; показано, что социально-экономическая безопасность должна рассматриваться относительно иерархически расположенных её объектов (государство, регион, предприятие). С ростом уровня иерархии объектов увеличивается количество признаков, с использованием которых раскрывается содержание категории «социально-экономическая безопасность (объекта)», который уточняется и углубляется в зависимости от её объекта с учетом большего количества признаков. Приведены общие признаки, с использованием которых раскрыто содержание категории «социально-экономическая безопасность (объекта)».

Ключевые слова: экономическая безопасность, терминсистема, категория, содержание, безопасность, социально-экономическая безопасность, объект, признак.

Рис.: 1. **Библ.:** 27.

UDC 330.113
JEL: B50; R19; E20; E65; R50

Romanovska Yu. A. The Socio-Economic Security: Content of the Category and Its Objects

In the economic security, as in any other science, the decisive role belongs to the conceptual and categorical apparatus, in which, along with such categories as «economic security (of object)» and «social security (of object)», which already have become well-established, the category of «socio-economic security (of object)» has been actively used in recent years. These categories are similar, mutually determined and interconnected, but are relatively independent. The article shows that the socio-economic security of a particular object is a synthetic category, including both the economic and the social components; a universal category that applies to all levels of the State's socio-economic system. The contents of the fundamental basis of the «socio-economic security of object» – the category of «security» - is disclosed; it is shown that socio-economic security should be considered in relation to its hierarchically located objects (the State, region, enterprise). Along with increase of the level of the objects' hierarchy goes the increase of the number of attributes that are used to disclose the content of the category of «socio-economic security (of object)», which is refined and deepened depending on the object, taking into account the increased number of attributes of the object. The author provides the general attributes, with use of which the contents of the category of «socio-economic security (of object)» are disclosed.

Keywords: economic security, term system, category, content, security, socio-economic security, object, attribute.

Fig.: 1. **Bibl.:** 27.

Романовская Юлия Анатольевна – кандидат экономических наук, доцент, доцент кафедры финансов, Винницкий торгово-экономический институт Киевского национального торгово-экономического университета (ул. Соборная, 87, Винница, 21050, Украина)
E-mail: bogdana32rom@ukr.net
ORCID: <http://orcid.org/0000-0002-1099-0787>
Researcher ID: <http://www.researcherid.com/C-7369-2018>

Romanovska Yuliia A. – PhD (Economics), Associate Professor, Associate Professor of the Department of Finance, Vinnitsa Institute of Trade and Economy of Kyiv National University of Trade and Economy (87 Soborna Str., Vinnytsya, 21050, Ukraine)
E-mail: bogdana32rom@ukr.net
ORCID: <http://orcid.org/0000-0002-1099-0787>
Researcher ID: <http://www.researcherid.com/C-7369-2018>

А оведені Г. Б. Клейнером [1] передумови перегляду базових концепцій, суті, меж і чинників економіки, очевидні протиріччя, неповнота та неадекватність багатьох модельних схем опису економіки зумовили перегляд фундаментальних понять і положень економічної науки, відкрили нові напрями досліджень, виявили його об'єкти. Одним із таких напрямів є дослідження економічної безпеки різноманітних об'єктів (держави, регіону, підприємства, підприємництва та ін.). Результати цих досліджень виявилися вельми продуктивними і, по суті, заклали основи новітньої системи наукових знань – економічної безпекології, відповідно до положень якої економічну безпеку різноманітних об'єктів визнано умовою їхнього існування, функціонування та розвитку. Адже умови функціонування соціально-економічних систем різного рівня перебувають під сильним впливом змін, що мають місце в їхньому зовнішньому середовищі, швидко відбуваються і не лише відкривають нові можливості для функціонування систем, а й виступають деструктивними чинниками і руйнують їх.

В економічній безпекології, як і в будь-якій іншій науці, вирішальна роль належить понятійно-категоріальному апарату. Поняття та категорії понятійно-категоріального апарату економічної безпекології у стислому вигляді виражають отримані знання про економічну безпеку різноманітних об'єктів, надають якісну визначеність безпекоорієнтованого функціонування соціально-економічних систем будь-якого рівня, фіксують наявні знання про економічну безпеку об'єктів. Тому формулювання визначень, понять і категорій економічної безпекології має бути обґрунтованим і відповідним чином поясненим, враховувати природу та причини їхнього виникнення, а самі визначення, поняття та категорії – розмежованими із зазначенням предметних полів, де їхнє застосування до речі та доцільне. Саме елементи понятійно-категоріального апарату виступають підставою формування теоретичного та методологічного базису економічної безпекології, допомагають удосконалювати її інструментарій, а також розвивати її прикладний аспект.

Постійний розвиток економічної безпекології зумовив ідентифікацію нових видів та об'єктів економічної безпеки. Тому поряд з такими категоріями економічної безпекології, як «економічна безпека (об'єкта)» та «соціальна безпека (об'єкта)», які вже набули усталеності, останнім часом активно використовується і така категорія, як «соціально-економічна

безпека (об'єкта)», незважаючи на, як справедливо відзначено у [2], дискусійний характер цього поняття та відсутність в нього юридичного статусу. Поки ще поняття «соціально-економічна безпека (держави, регіону)» не знайшло тлумачення в нормах законодавчої бази України (на відзнаку від інших видових понять безпеки).

Отже, необхідно розкрити зміст категорії «соціально-економічна безпека (об'єкта)», показати послідовність її утворення, доцільність застосування та особливості стосовно різних об'єктів.

Проблематика економічної безпеки на всіх рівнях соціально-економічної системи країни останніми роками активно досліджувалася, результатами чого стали синтез і систематизація об'єктивних знань про економічну безпеку конкретних об'єктів (держави, регіону, підприємства), які розкривають її сутність, пояснюють закономірності забезпечення та причинно-наслідкові зв'язки за рівнями економічної системи.

Дещо пізніше, наприкінці 90-х років ХХ століття, розпочалися активні дослідження соціальної безпеки держави та регіону, яку визнано важливим складником національної безпеки. Вперше офіційно термін «соціальна безпека» використано в Копенгагенській декларації про соціальний розвиток (Всесвітня соціальна декларація 1995 р.) [3], за якою саме соціальні аспекти сталого розвитку мають забезпечити соціальну безпеку у світі.

Соціальна безпека є суспільним феноменом у процесі розв'язання суперечності між такою об'єктивною реальністю, як небезпека і потребою соціального індивідуума, соціальних груп і спільнот запобігти їй, локалізувати чи усунути наслідки небезпеки, реалізувавши свої соціальні інтереси найадекватнішими засобами [4].

Сьогодні в економічній безпекології сформувалися три напрями досліджень:

- ✦ окремі дослідження економічної та соціальної безпеки (держави, регіону);
- ✦ дослідження соціальної безпеки країни (особливості в контексті її забезпечення) через призму економічної безпеки. За цим напрямом соціальний напрям в економічній безпеці має забезпечити належний стан правових норм і відповідних їм інститутів безпеки, які дозволяють організувати захист прав і свобод людини, духовних і матеріальних цінностей

суспільства. Цей чинник відіграє свою роль завдяки впливу соціальних пріоритетів, ідей, а також соціального становища в країні в цілому [5];

- ★ спільне дослідження економічно та соціальної безпеки (держави, регіону) в їхній взаємозалежності та взаємозумовленості.

Результати попередніх досліджень виявили обмеженість та вичерпаність проблематики в окремому вивченні економічної та соціальної безпеки (держави, регіону), адже ці поняття тісно взаємопов'язані. Певним свідченням цього є обов'язкове включення соціальної безпеки до складових економічної безпеки держави та регіону в її оцінюванні. Так, у Методичних рекомендаціях щодо розрахунку рівня економічної безпеки України, що є чинними на цей час, до складу складових економічної безпеки включено соціальну безпеку [6].

Визнання важливості та навіть першочерговості соціальної складової в економічній безпеці держави та регіону спричинило утворення та застосування категорії «соціально-економічна безпека» стосовно держави та регіону. Її появу та поширення у [2, с. 172] пояснено таким: зростання активності та результативності діяльності економічних суб'єктів не є остаточною метою, таке зростання має позначитися на добробуті населення, зокрема завдяки збільшенню заробітної плати, обсягу соціальної допомоги держави, підвищенню якості її соціальних послуг, поліпшенню стану довкілля. Як показано у [2, с. 173], базисом категорії «соціально-економічна безпека об'єкта» є економічна безпека, а соціальна – її надбудовою. Адже саме економіка формує багатство держави та її регіонів, яке, своєю чергою, створює підстави для зростання рівня задоволення потреб населення, захисту їхніх інтересів і прав, поліпшення якості життя.

При всій схожості категорій «економічна безпека об'єкта», «соціальна безпека об'єкта» та «соціально-економічна безпека об'єкта» між ними існують відмінності, а тому ці категорії, на думку Т. В. Поснової, необхідно розмежовувати за критерієм потреб, інтересів, видів суспільної діяльності (сфер діяльності), цілями та функціями. Ці категорії, як вважає Т. В. Поснова, не лише взаємодіють та суперечать одна одній, а й зберігають відносну самостійність, оскільки описують різні за характером соціально-економічні відносини в соціально-економічній системі певного рівня [7, с. 65].

Схожу думку надано у [2, с. 174], за якою немає підстав вважати, що категорія «соціально-економічна безпека об'єкта» утворилася шляхом автоматичного поєднання категорій «соціальна безпека об'єкта» та «економічна безпека об'єкта». Соціально-економічна безпека об'єкта виникає на стику цих категорій, а зовсім не як результат злиття соціальної та економічної

безпеки, як це стверджується у [8], а тому відображає взаємозумовленість, взаємозалежність, взаємодоповнюваність взаємовідносин, які складаються у процесі взаємодії економічної та соціальної безпеки [8].

Незважаючи на поширеність застосування, вивчення категорії «соціально-економічна безпека об'єкта» є підстави вважати незавершеним. Адже, як показано у [9], наявним поки ще нечисленним визначенням поняття «соціально-економічна безпека об'єкта» притаманні нечітка з'ясованість внутрішньої сутності поняття, відсутність акцентів у його змістовому навантаженні та, як наслідок, акцентування уваги на окремих аспектах поняття, які зумовлені особливостями об'єкта безпеки, що дозволяє стверджувати про односторонній характер наявних визначень категорії.

Соціально-економічна безпека є важливою умовою стабільності та результативності функціонування соціально-економічної системи будь-якого рівня. Саме ця обставина зумовлює необхідність вивчення змісту цієї категорії, закономірностей її формування та застосування стосовно різних об'єктів.

Метою статті є дослідження змісту категорії «соціально-економічна безпека об'єкта» та особливостей її застосування стосовно різних об'єктів.

Фундаментальною підставою категорії «соціально-економічна безпека об'єкта» виступає категорія «безпека», яка широко використовується в різноманітних науках (економіка, соціологія, політологія, біологія та ін.). Історичне походження цієї категорії пояснюється по-різному:

- ★ від давньогрецької – «володіти ситуацією» [10, с. 7];
- ★ від лат. *securitas* у римлян часів Імперії – громадська та індивідуальна безпека, гарантована правлінням імператора [11, с. 387].

Термін «безпека» почав використовуватися у XVII столітті майже в усіх країнах Європи і позначав спокійний стан духу людини, яка вважала себе захищеною від будь-якої небезпеки. Адже забезпечення безпеки в різноманітних аспектах завжди турбувало людство. Саме філософські концепції Т. Гоббса, Дж. Локка, Ж-Ж. Руссо послужили підставою для уваги до безпеки держави [12, с. 123]. Саме на державу стала покладатися основна роль у гарантуванні безпеки індивіда, суб'єкта господарювання та суспільства загалом.

У XIX столітті сформувалося поняття національної безпеки (сукупність умов, що надійно забезпечують національний суверенітет, захист стратегічних інтересів і повноцінний розвиток суспільства, життя і здоров'я всіх його громадян [13]), яке є базовим у формуванні концепції національної безпеки держави.

Поняття «безпека» найтісніше безпосередньо взаємопов'язано з поняттям «небезпека», але ці поняття різновекторні: збільшення небезпеки безпосередньо завжди зумовлює зменшення безпеки [14, с. 13].

На думку В. М. Заплатинського, небезпека – це можливість деякого негативного впливу, можливість виникнення обставин, за яких певні процеси, явища або функціонування інших об'єктів можуть негативно вплинути на досліджуваний об'єкт аж до припинення його існування [15]. Тобто небезпека виникає за наявності загроз, реалізація яких викликає зміни негативного характеру в стані та функціонуванні об'єкта. Таким чином, безпека будь-якого об'єкта (системи, процесу та ін.) виникає за умови відсутності небезпек.

Схожій позиції дотримується А. Костирев: поняття «безпека» має охоронний характер і розглядається як незагрозливий стан об'єкта [16], тобто об'єкт перебуває в безпеці. Проте в більшості визначень зміст категорії «безпека» розглядається у відриві від його антиноми – поняття «небезпека» – і переважною мірою як становище, за якого об'єкт перебуває в надійній захищеності та не відчуває негативного впливу яких-небудь чинників, що загрожує стану об'єкта, його існуванню, діяльності (або функціонуванню) [14, с. 13]. Але при цьому дотепер не знайдено критерії захищеності об'єкта, не говорячи вже про критерії його надійної захищеності.

Отже, безпека є широкою за змістом і обсягом категорією, яка залежно від предметного поля науки розглядається в різних контекстах – як відчуття захищеності, як потреба в захисті, як відсутність або низька ймовірність реалізації загроз/небезпек тощо.

Універсальний характер, широке використання категорії «безпека», послідовний розгляд з позицій різних підходів (культурно-етичного, біологічного, прагматичного) зумовили багатозначність, багатоаспектність та різноманітність її тлумачення [17]. Звуженню меж у використанні категорії «безпека», а значить, і поглибленню досліджень із застосуванням категорії «безпека» посприяло створення архітектури об'єктно-видової безпеки, в якій показано, що на перетині видових понять «безпеки» та її об'єктів виникла об'єктно-видова безпека – економічна безпека (держави, регіону, підприємства), продовольча безпека (держави, регіону), інформаційна безпека (держави, підприємства) та ін. [14, с. 14].

Таким чином, для визначення змісту категорії «соціально-економічна безпека об'єкта» важливо визначити зміст категорії «безпека» в межах економічної безпекології. Як зауважив В. М. Заплатинський, визначення змісту поняття «безпека» та його похідних, що формуються завдяки уточненню об'єкта та виду безпеки, не просто важливе, – це питання розуміння проблеми та напрямів її розв'язання (захист від загроз і забезпечення безпеки) [18].

Як це не дивно, але зміст категорії «безпека» в економічній безпекології за наявності численних визначень похідних від неї категорій («економічна безпека об'єкта», «соціальна безпека об'єкта» та

«соціально-економічна безпека об'єкта») остаточно не сформульовано, що є свідченням незавершеності терміносистеми економічної безпекології, її недостатньої опрацьованості. Тому вважаємо за доцільне запропонувати таке визначення змісту категорії «безпека», з якого має виходити формулювання головних категорій в економічній безпекології: *безпека – це стан об'єкта, за якого він спроможний своєчасно виявити загрози/небезпеки, що формуються у внутрішньому та зовнішньому середовищі, попередити їхню реалізацію або уповільнити її та пом'якшити наслідки реалізації, що можливо за наявності відповідного ресурсного та організаційного забезпечення*. Характеристики та властивості безпечного стану об'єкта визначаються його особливостями. Тому необхідно уточнити об'єкти соціально-економічної безпеки, що слугуватимуть відправною точкою розгляду змісту категорії «соціально-економічна безпека».

Соціально-економічна безпека як категорія економічної безпекології розглядається стосовно певних об'єктів (без зазначення об'єкта зміст категорій «економічна безпека», «соціальна безпека» і «соціально-економічна безпека» втрачає смисл). Традиційно об'єктами соціально-економічної безпеки є держава, регіон та підприємство, тобто соціально-економічні системи різного рівня.

Як відомо, соціально-економічна система становить собою взаємопов'язану цілісність об'єктів економічного і соціального призначення на даній території з урахуванням природно-ресурсної складової, яка призначена для виробництва матеріальних благ, надання послуг. Соціально-економічні системи є складними ймовірнісними динамічними відкритими системами, належать до класу кібернетичних систем (тобто систем з управлінням), а головним елементом в їхньому складі є людина, задоволення потреб і захист прав та інтересів якої і становить мету їхнього функціонування [19, с. 13].

Соціально-економічна безпека має розглядатися стосовно ієрархічно розташованих соціально-економічних систем (рис. 1).

Причому категорія «соціально-економічна безпека» вищого об'єкта за змістом є більш широкою, оскільки зі зростанням рівня ієрархії об'єктів збільшується і кількість ознак, з використанням яких розкривається зміст категорії. Уточнення та поглиблення змісту категорії «соціально-економічна безпека» залежно від її об'єкта стає можливим завдяки врахуванню більшої кількості ознак. Адже чим ширшим є обсяг поняття, тим більшою є міра використання найзагальніших і найсуттєвіших ознак у визначенні його змісту, тобто міра абстрагування від інших ознак, які доречні у визначеннях з меншим обсягом.

Соціально-економічну безпеку держави, регіону та підприємства сьогодні вивчено різною мірою:

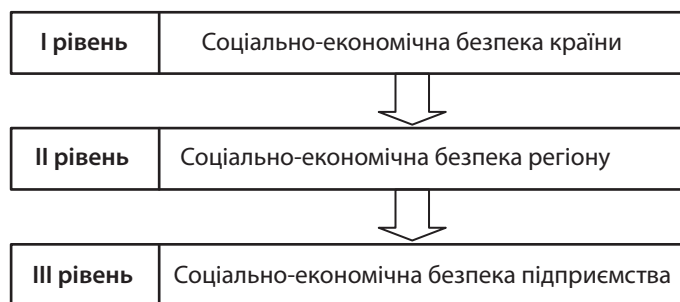

Рис. 1. Ієрархічні об'єкти соціально-економічної безпеки

- ✦ на рівні держави дотепер у виконуваних дослідженнях окремо розглядаються економічна й соціально-економічна безпека;
- ✦ дослідження соціально-економічної безпеки підприємства поки ще не можна визнати активними, публікації з цієї тематики нечисленні (наприклад, [20; 21; 22]);
- ✦ найбільшу увагу дослідників сьогодні зосереджено на соціально-економічній безпеці регіону.

Переважна увага в економічній безпекології до соціально-економічної безпеки саме регіону та концентрація досліджень саме на цьому предметному полі, очевидно, мають певні причини, які в загальному вигляді зводяться до такого:

- ✦ регіон – це не лише територія та наявні на ній ресурси, це, перш за все, люди, які на цій території мешкають, та різноманітні відносини між ними, з яких особливу увагу необхідно зосередити на економічних і соціальних відносинах [2, с. 174];
- ✦ саме на рівні регіону об'єктивізується соціальна функція держави у вигляді створення та функціонування системи соціального забезпечення, основним інструментом якої є соціальні програми;
- ✦ регіон є не лише економічним суб'єктом, а метою регіональної економіки є не просто виробництво певних матеріальних благ [2, с. 174];
- ✦ ідентифікацію регіону як об'єкта соціально-економічної безпеки зумовляють властивості регіону як комплексного соціально-економічного утворення [23].

Виходячи з визнання ієрархічності категорії «соціально-економічна безпека об'єкта», її зміст стосовно конкретних об'єктів має визначатися за принципом «зверху – вниз», тобто від більш загального до більш конкретного, що забезпечить єдність сприйняття змісту цієї категорії в економічній безпекології на всіх її рівнях (макро-, мезо- та мікро).

Отже, з урахуванням наданого змісту категорії «безпека» та визнання об'єктами соціально-економічної безпеки соціально-економічних систем різного рівня зміст категорії «соціально-економічна безпека» має визначатися на підставі таких ознак:

- ✦ визнання зв'язку економічної та соціальної безпеки в соціально-економічній системі відповідного рівня (взаємозв'язок між соціальними й економічними аспектами соціально-економічних систем будь-якого рівня є важливою передумовою їхнього функціонування);
- ✦ захист інтересів і прав населення;
- ✦ загрози соціально-економічній системі.

З використанням наданих ознак зміст категорії «соціально-економічна безпека об'єкта» в загальному вигляді (тобто стосовно неконкретизованого об'єкта) слід сформулювати в такий спосіб: комплекс економічних і соціальних умов об'єктивного та суб'єктивного характеру, які в сукупності забезпечують відповідний їм рівень якості життя населення завдяки виявленню та своєчасному попередженню загроз соціально-економічній системі, реалізації соціальної функції держави, дієвості інституцій захисту інтересів і прав населення та суб'єктів господарювання, використанню результатів економічної діяльності суб'єктів господарювання, яка не наносить шкоди довкіллю.

Стосовно держави, регіону та підприємства зміст категорії «соціально-економічна безпека» має уточнюватися з використанням більш широкого спектра ознак, що, власне, спостерігається в [2, с. 176], де практично в такому ж саме контексті розкрито зміст категорії «соціально-економічна безпека регіону».

Інші наявні визначення змісту категорії «соціально-економічна безпека регіону» надано в іншому контексті: наприклад, стан регіону, за якого «наявні можливості захисту його території від негативного впливу зовнішніх і внутрішніх дестабілізуючих факторів та сталого розвитку, у якому базову роль відіграють фундаментальна економічна основа (регіональна економіка), правовий захист прав і свобод людини, соціальних інтересів особи і забезпечення соціальних стандартів та гарантій» [24].

Наявні визначення змісту категорії «соціально-економічна безпека підприємства» виходять з визнання стану захищеності:

- ✦ підприємства від зовнішніх та внутрішніх загроз [20; 22];
- ✦ ресурсів суб'єкта дослідження з урахуванням інтересів зовнішнього та внутрішнього середовища [14, с. 30];

- ♦ діяльності підприємства від негативних впливів внутрішнього і зовнішнього середовища, а також здатність швидко ліквідувати різні варіанти загроз чи пристосуватися до існуючих умов, що не позначаються негативно на його діяльності [25].

Найвнє розмаїття змісту категорії «соціально-економічна безпека» стосовно різних об'єктів не можна пояснити навіть застосуванням контекстного підходу при формуванні терміносистеми економічної безпекології. Адже, за контекстним підходом П. Унгера, термін не має фіксованого значення, яке залежить від набору передумов, що приймаються при тій або іншій семантичній інтерпретації [26]. Так, наприклад, у наєвних визначеннях змісту категорії «соціально-економічна безпека підприємства» не надано критерій визнання захищеності (підприємства, його ресурсів та діяльності).

Отже, соціально-економічна безпека є синтетичною категорією, яка містить економічну та соціальну компоненти. Водночас вона є універсальною категорією, яка застосовна для всіх рівнів соціально-економічної системи держави. Тому соціально-економічна безпека держави, з одного боку, безпосередньо залежить від соціально-економічної безпеки її регіонів та суб'єктів господарювання: чим розвиненішими та економічно успішнішими є регіони, тим більш високим є рівень соціально-економічної безпеки держави в цілому. З іншого боку, у забезпеченні соціально-економічної безпеки регіону та підприємств за соціальною складовою надзвичайно великою є роль держави, яка виявляється у створенні інституцій соціального забезпечення мешканців регіону та працівників підприємств, захисту їхніх інтересів і прав, а також організаційно-економічних механізмів, що мають операціоналізувати ці інституції. Основу таких механізмів має становити взаємоузгодженість та збалансованість інтересів держави, регіонів та підприємств, а дія цих механізмів покликана забезпечити соціально-економічну безпеку на всіх рівнях соціально-економічної системи держави.

ВИСНОВКИ

Соціально-економічна безпека є синтетичною категорією, яка містить економічну та соціальну компоненти. Одночасно вона є універсальною категорією, яка застосовна для всіх рівнів соціально-економічної системи держави.

Об'єктами соціально-економічної безпеки в економічній безпекології виступають держава, регіон та суб'єкт господарювання (підприємство). Для кожного з цих об'єктів соціально-економічна безпека поряд з іншими є важливою умовою їхньої діяльності та розвитку. Одночасно для кожного об'єкта соціально-економічній безпеці притаманні певні особливості

(в оцінюванні та забезпеченні), зумовлені характерними рисами об'єкта,

Кожен з цих об'єктів має свої особливості в розвитку, відповідно, відмінні в них і інструменти оцінювання. Ці особливості зумовлені характерними рисами об'єкта соціально-економічної безпеки (особистість, суб'єкт господарювання, місто, регіон та держава), які виступають підґрунтям створення бази су соціально-економічної безпеки відповідного рівня.

Стосовно кожного об'єкта соціально-економічної безпеки визначено предметне поле дослідження, на якому ще існують невивчені або вивчені неповною мірою проблеми. Так, подальші дослідження соціально-економічної безпеки регіону полягають в їхньому поглибленні шляхом конкретизації її об'єкта, яким за умов зростаючої урбанізації в Україні є підстави визнати місто. Сучасні урбанізаційні процеси в Україні вимагають ґрунтового вивчення соціально-економічної безпеки міста як основного утворюючого елемента регіону, без розвитку якого неможливо забезпечити національну безпеку держави. В умовах прискорених темпів урбанізації особливою рисою сучасного убезпечення держави виступає забезпечення соціально-економічної безпеки міста. Ізольоване від регіону існування міста неможливе, оскільки будь-яке міське поселення є складовою частиною загальної системи розселення. Його розвиток забезпечує позитивну динаміку рівня та якості життя населення за рахунок стійкого та збалансованого відтворення соціального, господарського, ресурсного й екологічного потенціалу. За Н. Гринчуком [27, с. 188], місто, будучи центром економічного, духовного і політичного життя суспільства, вимагає до себе детальної уваги, у тому числі й у контексті забезпечення соціально-економічної безпеки. Саме місто як самостійна регіональна одиниця виступає запорукою сталого розвитку як регіону, так і країни в цілому. ■

ЛІТЕРАТУРА

1. Клейнер Г. О границах неограниченного. *Вопросы экономики*. 2012. № 2. С. 140–145.
2. Козаченко Г. В., Буколова В. В. Соціально-економічна безпека регіону: зміст поняття та особливості дослідження // У кн.: Економічна безпека: держава, регіон, підприємство : монографія : у 3-х т. / за заг. ред. В. О. Онищенко та Г. В. Козаченко. Полтава : ПолтНТУ, 2018. Т. 2. С. 169–179.
3. Копенгагенська декларація про соціальний розвиток : ухвалена 01.01.1995 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_505
4. Кальницька М. А. Соціальна безпека: поняття та рівні дослідження. *Глобальні та національні проблеми економіки*. 2017. Вип. 17. С. 566–571. URL: <http://global-national.in.ua/archive/17-2017/118.pdf>
5. Токарський Т. Б. Соціально-економічна безпека України. *Сучасні питання економіки і права*. 2017. Вип. 1-2. С. 179–189.

6. Методичні рекомендації щодо розрахунку рівня економічної безпеки України (прийнято до застосування Наказом Міністерства економічного розвитку і торгівлі України 29.10.2013 № 1277). URL: http://cct.com.ua/2013/29.10.2013_1277.htm

7. **Поснова Т. В.** Соціальний механізм економічної безпеки. *Науковий вісник Національного університету державної податкової служби України. Серія «Економіка, право»*. 2014. № 1. С. 64–69.

8. **Зінченко О. І., Хімченко А. М.** Щодо сутності поняття «соціально-економічна безпека». *Вісник студентського наукового товариства ДонНУ імені Василя Стуса*. 2014. Том 2 № 6. С. 123–128. URL: <http://jvestnik-sss.donnu.edu.ua/article/view/912/929> (дата звернення: 12.04.2019).

9. **Буколова В. В.** Теоретичні та інструментальні засади оцінювання соціально-економічної безпеки регіону : дис. ... канд. екон. наук : 08.00.05. Полтава, 2018. 229 с.

10. **Козаченко А. В., Пономарев В. П., Ляшенко А. Н.** Экономическая безопасность предприятия: сущность и механизм обеспечения : монография. Київ : Либра, 2003. 280 с.

11. **Ирмшер Й., Йоне Р.** Словарь античности. М. : Прогресс, 1989. 704 с.

12. **Жаліло Я.** Стратегія забезпечення економічної безпеки України. Пріоритети та проблеми імплементації // Стратегія національної безпеки України в контексті досвіду світової спільноти. Київ : Сатсанга, 2001. 224 с.

13. **Глазов О. В.** Національна безпека: сутність, ознаки, концепція та геополітичні чинники. *Наукові праці*. 2011. Вип. 143. Том 155. С. 42–46.

14. **Ілляшенко О. В.** Механізми системи економічної безпеки підприємства : монографія. Харків : Мачулін Л. І., 2016. 504 с.

15. **Заплатинський В. М.** Логіко-детермінантні підходи до розуміння поняття «безпека». *Вісник Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка. Серія: Фізичне виховання, спорт і здоров'я людини*. 2012. № 5. С. 90–98.

16. **Костирев А.** Політико-правові проблеми розбудови системи міжнародної інформаційної безпеки в умовах глобалізації. *Сучасна українська політика. Політики і політологи про неї*. 2010. Вип. 21. С. 234–246.

17. **Козаченко Г. В., Шульженко Л. Є.** Екосент: зміст, предмет і структура. *Бізнес Інформ*. 2014. № 2. С. 8–12.

18. **Заплатинський В. М.** Новое определение термина «опасность». PRACE NAUKOWE Akademii im. Jana Długosza w Cz SERIA: Edukacja Techniczna. 2012. T. VII. С. 189–199. URL: http://www.pneti.ajd.czest.pl/docs/tom7/art/vz_a.pdf

19. **Шарапов О. Д., Дербенцев В. Д., Семьонов Д. Є.** Економічна кібернетика : навч. посіб. Київ : КНЕУ, 2004. 231 с.

20. **Безбожний В. Л.** Вибір способу забезпечення соціально-економічної безпеки великих промислових підприємств : дис. ... канд. екон. наук : 08.00.04. Луганськ, 2009. 186 с.

21. **Савіна Г. Г., Зайцева О. І.** Гармонізація інтересів підприємства в кризових умовах як основа забезпечення його соціально-економічної безпеки. *Вісник Хмельницького національного університету. Серія «Економічні науки»*. 2009. № 4. Т. 1. С. 229–231.

22. **Коленда Н. В.** Поняття соціально-економічної безпеки підприємства. *Економіка та суспільство*. 2016. № 7. С. 672–678. URL: <http://www.economyandsociety.in.ua/journal-7/14-stati-7/601-kolenda-n-v>

23. **Bukolova V. V.** Region as an object of socioeconomic security. *L'AssocTatTon 1901 «SEPIKE»*. 2017. No. 18. P. 215–221.

24. **Антошкін В. К.** Сутність соціально економічної безпеки регіонів та її зв'язок з національною безпекою держави. *Вісник Бердянського університету менеджменту і бізнесу*. 2014. № 3. С. 17–23.

25. **Козаченко Г. В.** Основні проблемні області в економічній безпекології // Економічна безпека: держава, регіон, підприємство : матеріали III Всеукр. наук.-практ. Інтернет-конф. з міжнар. участю (1 грудня 2016 р.– 10 січня 2017 р.). Полтава : ПолНТУ, 2017. С. 11–14. URL: <http://77.121.11.9/handle/PolNTU/1429>

26. **Unger P.** *Philosophical Relativity*. Minneapolis : University of Minnesota Press, 1984. 143 p.

27. **Гринчук Н.** Вдосконалення управління великим містом на шляху соціалізації. *Управління сучасним містом*. 2004. № 1–3. С. 186–190.

REFERENCES

Antoshkin, V. K. "Sutnist sotsialno ekonomichnoi bezpeky rehioniv ta yii zviazok z natsionalnoiu bezpekoiu derzhavy" [The essence of socioeconomic security of the regions and its connection with the national security of the state]. *Visnyk Berdianskoho universytetu menedzhmentu i biznesu*, no. 3 (2014): 17-23.

Bezbozhnyi, V. L. "Vybir sposobu zabezpechennia sotsialno-ekonomichnoi bezpeky velykykh promyslovykh pidpriemstv" [The choice of a way to ensure the socio-economic security of large industrial enterprises]: *dys. ... kand. ekon. nauk : 08.00.04*, 2009.

Bukolova, V. V. "Region as an object of socioeconomic security". *L'AssocTatTon 1901 «SEPIKE»*, no. 18 (2017): 215-221.

Bukolova, V. V. "Teoretychni ta instrumentalni zasady otsiniuvannia sotsialno-ekonomichnoi bezpeky rehionu" [Theoretical and instrumental principles for assessing the socio-economic security of the region]: *dys. ... kand. ekon. nauk : 08.00.05*, 2018.

Glazov, O. V. "Natsionalna bezpeka: sutnist, oznaky, kontseptsii ta heopolitychni chynnyky" [National Security: Essence, Signs, Concept and Geopolitical Factors]. *Naukovi pratsi*, vol. 155, no. 143 (2011): 42-46.

Hrynchuk, N. "Vdoskonalennia upravlinnia velykym mistom na shliakhu sotsializatsii" [Improvement of management of a large city on the way of socialization]. *Upravlinnia suchasnym mistom*, no. 1-3 (2004): 186-190.

Iliashenko, O. V. *Mekhanizmy systemy ekonomichnoi bezpeky pidpriemstva* [Mechanisms of the system of economic security of the enterprise]. Kharkiv: Machulin L. I., 2016.

Irmsher, Y., and Yone, R. *Slovar antichnosti* [Dictionary of antiquity]. Moscow: Progress, 1989.

"Kopenhahenska deklaratsiia pro sotsialnyi rozvytok : ukhvalena 01.01.1995 r." [Copenhagen Declaration on Social Development: Approved 01.01.1995]. https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_505

Kalnytska, M. A. "Sotsialna bezpeka: poniattia ta rivni doslidzhennia" [Social security: concepts and levels of research]. *Hlobalni ta natsionalni problemy ekonomiky*. 2017. <http://global-national.in.ua/archive/17-2017/118.pdf>

Kleyner, G. "O granitsakh neogranichennogo" [On the boundaries of the unlimited]. *Voprosy ekonomiki*, no. 2 (2012): 140-145.

Kolenda, N. V. "Poniattia sotsialno-ekonomichnoi bezpeky pidpriemstva" [The concept of socio-economic security of the enterprise]. *Ekonomika ta suspilstvo*. 2016. <http://www.economyandsociety.in.ua/journal-7/14-stati-7/601-kolenda-n-v>

Kostyriev, A. "Polityko-pravovi problemy rozbudovy systemy mizhnarodnoi informatsiinoi bezpeky v umovakh hlobalizatsii" [Political and legal problems of developing the system of international information security in the conditions of globalization]. *Suchasna ukrainska polityka. Polityky i politolohy pro nei*, no. 21 (2010): 234-246.

Kozachenko, A. V., Ponomarev, V. P., and Lyashenko, A. N. *Ekonomicheskaya bezopasnost predpriyatiya: sushchnost i mekhanizm obespecheniya* [The economic security of the enterprise: the nature and mechanism of security]. Kyiv: Libra, 2003.

Kozachenko, H. V. "Osnovni problemni oblasti v ekonomichnii bezpekolohii" [Major problem areas in economic security]. *Ekonomichna bezpeka: derzhava, rehion, pidpriemstvo*. 2017. <http://77.121.11.9/handle/PolNTU/1429>

Kozachenko, H. V., and Bukolova, V. V. "Sotsialno-ekonomichna bezpeka rehionu: zmist poniattia ta osoblyvosti doslidzhennia" [Socio-economic security of the region: the content of the concept and features of the study]. In *Ekonomichna bezpeka: derzhava, rehion, pidpriemstvo*, vol. 2, 169-179. Poltava: PolNTU, 2018.

Kozachenko, H. V., and Shulzhenko, L. Ye. "Ekosent: zmist, predmet i struktura" [Ecoset: content, subject and structure]. *Biznes Inform*, no. 2 (2014): 8-12.

[Legal Act of Ukraine] (2013). http://cct.com.ua/2013/29.10.2013_1277.htm

Posnova, T. V. "Sotsialnyi mekhanizm ekonomichnoi bezpeky" [Social mechanism of economic security]. *Naukovyi visnyk Natsionalnoho universytetu derzhavnoi podatkovoi sluzhby Ukrainy. Seriiia «Ekonomika, pravo»*, no. 1 (2014): 64-69.

Savina, H. H., and Zaitseva, O. I. "Harmonizatsiia interesiv pidpriemstva v kryzovykh umovakh yak osnova zabezpechennia yoho sotsialno-ekonomichnoi bezpeky" [Harmonization of the interests of the enterprise in crisis conditions as a basis

for ensuring its socioeconomic security]. *Visnyk Khmelnytskoho natsionalnoho universytetu. Ekonomichni nauky*, vol. 1, no. 4 (2009): 229-231.

Sharapov, O. D., Derbentsev, V. D., and Semyonov, D. Ye. *Ekonomichna kibernetyka* [Economic Cybernetics]. Kyiv: KNEU, 2004.

Tokarskyi, T. B. "Sotsialno-ekonomichna bezpeka Ukrainy" [Socio-economic security of Ukraine]. *Suchasni pytannia ekonomiky i prava*, no. 1-2 (2017): 179-189.

Unger, P. *Philosophical Relativity*. Minneapolis: University of Minnesota Press, 1984.

Zaplatskiy, V. M. "Novoye opredeleniye termina «opasnost»" [A new definition of the term "danger"]. *PRACE NAUKOWE Akademii im. Jana Dlugosza w Cz SERIA: Edukacja Techniczna*. 2012. http://www.pneti.ajd.czest.pl/docs/tom7/art/vz_a.pdf

Zaplatynskyi, V. M. "Lohiko-determinantni pidkhody do rozuminnia poniattia «bezpeka»" [Logic-deterministic approaches to understanding the concept of "safety"]. *Visnyk Kamianets-Podilskoho natsionalnoho universytetu imeni Ivana Ohiiienka. Seriiia: Fizychni vykhovannia, sport i zdorovia liudyny*, no. 5 (2012): 90-98.

Zhalilo, Ya. "Stratehiia zabezpechennia ekonomichnoi bezpeky Ukrainy. Priorityety ta problemy implementatsii" [Strategy of ensuring economic security of Ukraine. Priorities and implementation problems]. In *Stratehiia natsionalnoi bezpeky Ukrainy v konteksti dosvidu svitovoi spilnoty*. Kyiv: Satsanha, 2001.

Zinchenko, O. I., and Khimchenko, A. M. "Shchodo sutnosti poniattia «sotsialno-ekonomichna bezpeka»" [Concerning the essence of the concept of "socio-economic security"]. *Visnyk studentskoho naukovohto tovarystva DonNU imeni Vasylia Stusa*. 2014. <http://jvestnik-sss.donnu.edu.ua/article/view/912/929>